

LIETUVOS HUSARŲ ISTORIJAI SKIRTAS LEIDINYS

AIRINI, Vidmantas. *Pro Deo et Patria: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės husarai 1500–1673. Abiejų Tautų Respublikos husarų ginkluotė Vytauto Didžiojo karo muziejaus rinkiniuose*. Kaunas, 2013. – 240 p. ISBN 978-9986-418-87-0

Valdas Rakutis

266

Vidmantas Airini parengė monografiją ir katalogą, skirtą Lietuvos husarų istorijai šios karinės formuotės klestėjimo laikotarpiu – 1500–1673 metais. Leidinyje vainikuojama autoriaus septynerių metų darbą šioje srityje, todėl turi didelę teorinę ir praktinę reikšmę.

Teorinė darbo dalis, vadinta monografija, yra istorinės husarų formuotės atsiradimo ir vystymosi kelio pristatymas. Monografiją sudaro keturi skyriai. Pirmasis skirtas husarų ištakoms, antrasis – Jogailaičių laikotarpiui (1500–1572), trečiasis – Stepono Batoro ir Zigmanto Vazos laikotarpiui (1576–1632), paskutinis – Vladislovo ir Jono Kazimiero Vazų bei Mykolo Kaributo Višnioveckio laikams (1632–1673). Tokia teorinės dalies struktūra yra aiški, logiška ir pagrįsta esminiais pokyčiais husarų formuotės istorijoje: tai husarų atsiradimas Europos ir Lietuvos karybos srityje, senasis laikotarpis, kai husarai tampa svarbia Lietuvos karybos dalimi, husarų „aukso laikai“ – Stepono Batoro reformomis suformuotas samdomos kariuomenės tipas, neturėjęs lygių to meto karybos srityje, ir husarų krizės, sukeltos Švedijos karaliaus Gustavo II Adolfo reformų, laikotarpis, kurio metu husarai vis dar užima svarbią karybos vietą Abiejų Tautų Respublikoje, tačiau jų vaidmuo jau nebėra lemiantis. Toks teorinės dalies suskirstymas yra pagrįstas karybos pokyčiais ir husarų vaidmens kaita.

Nepaisant legendinio husarų vaidmens Abiejų Tautų Respublikos karinėje srityje, praktiškai husarų šarvuotės ir ginkluotės klausimai vis dar yra mažai ištirti. Įtakos tokiai situacijai turėjo keli veiksniai. Pirmiausia Lenkijos ir Lietuvos muziejai neturėjo galimybės perimti istorinių šarvų ir ginkluotės iš valstybinių institucijų ar valdovų arsenalų, nes kraštai buvo ne vieną kartą okupuoti, vertybės atimtos ar išblaškytos. Antra, privačios kolekcijos, kuriose tradiciškai buvo saugomi giminėms svarbūs relikvai, taip pat patyrė didelių nuostolių XIX–XX amžiais: vienos giminės nusigyveno ar buvo išstremtos, kitos pasitraukė į užsienį, trečios pasistengė savo giminės garbingą praeitį pamiršti, o daiktai buvo laisvai parduoti dalimis. Taigi šias dienas pasiekė labai nedaug artefaktų, jie yra išblaškyti po įvairius muziejus ir kolekcijas. Lietuvoje likę husarams priskirtini daiktai susikaupė Vytauto Didžiojo muziejuje, kur ne vieną

dešimtmetį gulėjo saugyklose, ištraukiami tik tam tikrų parodų proga, ir dažnai iliustruojant ne tą laikotarpį, kuriam tie daiktai realiai priklausė. Taip husarų šarvuotės ir ginkluotės elementai, nors ir padėti ten, kur jiems būti priklauso, buvo visuotinai užmiršti, neidentifikuoti ir nežinomi. Gražinti, jei taip galima sakyti, į mokslo apyvartą jie buvo tik parodos, skirtos husarams, Kaune ir Rygoje metu, o katalogo forma jie skaitytoją pasiekė tik šiuo leidiniu. Akivaizdu, kad toks leidinys turi būti verčiamas į lenkų ar kitas kalbas, kad būtų prieinamesnis mūsų kaimynams, nebūtinai mokantiems lietuviškai.

Norėtusi pagirti autorių už jo kruopštumą ir mokslinį objektyvumą, pagarbą pirmakams ir kartu kritišką požiūrį į tai, apie ką autoriaus žinios leidžia daryti tikslesnes išvadas. Autorius skiria daug dėmesio pasenusioms nuomonėms, legendoms paneigti, visiškai nesistengdamas jų kūrėjų pasmerkti, kaip kartais daryti madinga, o nagrinėdamas, kas sudarė sąlygas tokioms nuomonėms ir legendoms atsirasti. Tekstas gali būti pavyzdinis tiems, kurie nori išmokti dirbti su istoriografija.

Didelis darbo privalumas yra autoriaus erudicija, husarų paplitimo plačioje teritorijoje fenomeno išmanymas, jų nacionalinių ypatumų, bendrumų ir skirtumų, ypač husarų formuotės formavimosi stadijoje, supratimas. Šios žinios, kurioms labai padėjo daugelio kalbų mokėjimas, įgalino sukurti daugiau nei nacionalinio lygmens kūrinį, ir teikia vilčių, kad turimas įdirbis sudarys autoriui sąlygas dalyvauti tarptautiniuose moksliniuose renginiuose ir fiziškai pamatyti daugumą daiktų, esančių įvairių muziejų saugyklose *in natura*.

Šarvuotės ir ginkluotės elementų esama daug, tačiau kaip jie tarpusavyje derėjo, kokios galėjo būti naujovės ir net mados, nėra taip lengva atsakyti. Bendrosios karybos istorijos ir ginkluotės istorijos, ginklų gamybos technologijų išmanymas leidžia autoriui pasistūmėti šios labai jaunos istorijos ir technologijų mokslų paribio disciplinos tyrimuose. Jeigu būtų galima sujungti šias žinias ir su archeologijos arsenalu, turėtume labai įvairiapusį tyrėją, galintį ne tik rašyti puikias knygas, rengti parodas, bet ir pradėti rengti šios srities specialistus, galinčius dirbti Lietuvos ir buvusios Abiejų Tautų Respublikos regiono muziejuose ir panašių tyrimų disciplinas turinčiuose universitetuose.

Apie darbo trūkumus kalbėti sunku iš dalies todėl, kad savąsias pastabas buvo proga išsakyti darbo rengimo metu, iš dalies todėl, kad tų trūkumų nėra taip lengva rasti. Akivaizdu, kad autoriui reikia aktyviau dalyvauti viešame moksliniame gyvenime, važinėti į konferencijas, asmeniškai susipažinti su šios srities tyrėjais, savo akimis pamatyti saugyklose saugomus ginkluotės ir šarvuotės elementus. Tokia investicija tikrai atvertų platesnius horizontus, leistų geriau pažinti artefaktus, o eksperimentuojant – patikrinti vieną ar kitą prielaidą. Bet tai, kas yra padaryta esamos Vytauto Didžiojo karo muziejaus bazės pagrindu, nusipelno pagarbos ir įvertinimo.

Recenzijoje norėtųsi nurodyti linkmę, kuria vertėtų dirbti toliau. Be abejonės, reikia parengti dar vieną tomą, kuriame būtų galima aptarti Lietuvos husarų raidą 1673–1775 m., o gal ir iki pat 1794 metų, nors paskutinis periodas su husarais susijęs tik pavadinimu, ir reikia pritarti autoriui, kad 1775 m., kai Lietuvos husarų ir pertihorų vėliavos buvo pertvarkytos į Tautinės kavalerijos brigadas, buvo svarbi data husarų istorijoje. Kita vertus, turimas įdirbis labai praverstų tyrinėjant Lietuvos karo istorikų „užmirštą“ XVII amžių, kuris šiuo metu yra Lenkijos karo istorikų iš profesoriaus Mirosłavo Nagielskio doktorantų seminaro tyrimų taikinyje, todėl autoriui būtina su šiomis karo istorijos dirbtuvėmis užmegzti kuo glaudžiausią kontaktą ir pasiektus rezultatus įlieti į Lietuvos karo istorijos tyrimus.